

Albert Camus
KUGA

prevedel Jože Javoršek

Predstavljati eno vrsto jetništva z drugo vrsto je prav tako razumno kot predstavljati katerokoli stvar, ki v resnici je, s stvarjo, ki je ni.

Daniel Defoe

I

Čudne stvari, ki jih obravnava ta kronika, so se dogodile leta 194... v Oranu. Po splošnem mnenju te stvari niso sodile tjakaj, ker so bile precej nenavadne. Na pogled je Oran namreč čisto navadno mesto, navadna francoska prefektura na alžirski obali.

Priznati je treba, da je mesto samo po sebi grdo. Ker je na videz mirno, mora preteči nekaj časa, preden opaziš, v čem je razloček med njim in tolikerimi drugimi trgovskimi mesti križem po svetu. Kako naj si človek na primer predstavlja mesto brez golobov, brez drevja in brez vrtov, kjer ni ne plahutanja peruti ne šuštenja listja, skratka, kjer ni ničesar. Menjavo letnih časov je moč razbrati le na nebu. Pomlad nanznanja samo drugačen zrak in košare cvetja, ki ga nosijo mali prodajalci iz okolice; to je pomlad, ki jo prodajajo samo na trgu. Poleti sonce zažiga preveč izsušene hiše in pokriva zidovje s sivim pepelom; živeti je mogoče samo v senci za zaprtimi oknicami. Zato pa jesen prinese v zameno povodenj blata. Šele z zimo pridejo lepi dnevi.

Na najbolj pripraven način spoznaš tuje mesto, če si ogledaš, kako ljudje v njem delajo, kako se ljubijo in kako umirajo. V našem malem mestu – in morda je tega krivo podnebje – delajo vse te tri stvari obenem, in sicer enako zagnano in enako neprisotno. To se pravi, da je v njem ljudem dolgčas in da si prizadevajo privaditi se navadam. Naši someščani delajo od jutra do večera, a samo zato, da bi obogateli.

Ukvarjajo se predvsem s trgovino, in kot sami pravijo, jim je na skrbi predvsem dobra kupčija. Seveda imajo radi tudi preproste užitke, ljubijo ženske, hodi-jo v kino in se kopljejo v morju. Ampak kot pametni ljudje si privoščijo razvedrilo samo ob sobotah zvečer in ob nedeljah, čez teden pa se trudijo, da bi zaslužili kar največ denarja. Ko zvečer zapuste pisarno, se zbirajo zmeraj ob isti uri v kavarnah, se sprehajajo zmeraj po istem bulvarju ali pa slonijo na svojih balkonih. Strasti mladih ljudi so silovite in kratkotrajne, pregrehe starih pa ne presegajo balinanja, poje- din v prijateljskih krožkih in kvartanja za visoke stave.

Čisto gotovo boste rekli, da vse to ni posebnost našega mesta in da so na splošno vsi naši sodobniki taki. Čisto gotovo dandanes ni nič bolj naravnega, kot so ljudje, ki delajo od zore do mraka, nato pa čas, ki jim preostane za življenje, zapravljajo ali pri kar- tah ali v kavarni ali pa s klepetanjem. So pa mesta in dežele, kjer se ljudem kdaj pa kdaj vendarle vzbudé slutnje, da je na svetu še kaj drugega. Zavaljo tega se jim po navadi življenje prav nič ne spremeni. A nekaj so zaslutili in že to je precej. Oran pa je, vsaj na videz, mesto brez slutenj, to se pravi popolnoma moderno mesto. Zato ni prav nič potrebno, da bi še natančneje razlagali, kakšna je pri nas ljubezen. Moški in ženske se bodisi na hitro in hlastno jemljejo in temu pravijo ljubezen, bodisi pa se počasi privajajo na življenje v dvoje. Med tema skrajnostma najdejo srednjo pot le redki. In tudi to ni posebno izvirno. Tudi v Oranu se morajo ljudje tako kot drugod ljubiti, ne da bi prav vedeli, ker pač ni časa za premislek.

Nekam bolj izvirna pa je v našem mestu težavnost, ki se človek z njo sreča pri umiranju. Težavnost sicer ni prava beseda, bolj na mestu bi bila beseda neudobje. Biti bolan ni nikoli prijetno, so pa mesta in dežele, ki ljudi v boleznih podpirajo, kjer se lahko človek nekakó prepusti svoji bolezni. Bolnik potrebuje prijaznost, prijetno mu je, če se lahko na karkoli opre, in vse to je seveda čisto naravno. V Oranu pa nezmernost podnebja, pomembnost kupčij, ki jih tamkaj sklepajo, brezbarvnost okolja, mrak, ki nanaglo ma pade, in kvaliteta užitkov terjajo trdno zdravje. Bolnik je v tem mestu zelo osamljen. Kar zamislite si človeka, ki umira! Ujet je v past, obkoljen s stoternimi zidovi, ki prasketajo od vročine, medtem ko se v isti minuti ljudstvo pogovarja po telefonu ali po kavarnah, pogovarja o menicah, tovornih listih in trgovskih odbitkih. Razumeli boste, da je smrt – in to celo moderna – zvezana s precejšnjim neudobjem, če človeka zadene v takem pustem kraju.

Teh nekaj podatkov mogoče kar dovolj jasno oriše podobo našega mesta. Sicer pa ne smemo pretiravati. Kar je treba predvsem poudariti, je banalna zunanjost mesta in življenja v njem. A brž ko si ustvariš navade, dnevi gladko tečejo. In ker naše mesto navede zelo goji, lahko rečemo, da teče v njem vse kot po maslu. Pod tem zornim kotom pa seveda življenje ni posebno razburljivo. No, zato pri nas nereda skoraj ne poznamo. In naše iskreno, prikupno in delovno prebivalstvo je pri popotnikih vselej zbujalo primerne spoštovanje. A to neslikovito mesto, brez rastlinstva in brez duše, se navsezadnje izkaže kot mesto

spokojnosti, kot mesto, kjer človek čisto preprosto zaspi. Pravici na ljubo pa je treba pristaviti, da je to mesto cepljeno na pokrajino, kakršne ni najti nikjer drugod, in sicer na sredo gole planote, ki jo obkrožajo s svetlobo prežarjeni griči, in pred čudovito izrisan zaliv. Škoda je le, da je mesto rastlo obrnjeno s hrbtom proti zalivu, zato zaliva ni mogoče videti, če pa hočeš priti do morja, moraš vzeti pot pod noge in ga poiskati.

Po vsem tem lahko mirno priznamo: naši someščani niso imeli prav nobenega razloga, da bi slutili dogodke, do katerih je prišlo spomladi tistega leta in ki so bili, to smo razumeli šele pozneje, nekakšna prva znamenja v vrsti hudih nesreč, o katerih nameravamo zdaj pisati kroniko. Dejstva te kronike se bodo nekaterim zdela sama po sebi umevna, drugim pa docela neverjetna. A kaj hočete, kronist se ne more meniti za taka nasprotja. Njegova naloga je samo ta, da pravi: »To in to se je zgodilo«, če ve, da se je to v resnici zgodilo, da se je to tikalo življenja vsega prebivalstva in da je potemtakem na tisoče prič, ki bodo lahko v svojih srcih presodile resničnost njegove pripovedi.

Sicer pa pripovedovalec, ki ga bomo že še o pravem času spoznali, ne bi imel nekih posebnih pravic lotiti se takega posla, če mu naključje ne bi dalo zbrati cele vrste pričevanj in če ga tok dogodkov samih ne bi vmešal v vse tisto, o čemer namerava poročati. In to mu daje pravico, da opravlja tako delo, kot da bi bil zgodovinar. Seveda pa ima zgodovinar, četudi je samo priložnostni zgodovinar, zmeraj na razpolago dokumente. Pripovedovalec tele zgodbe ima svoje:

najprej svoje lastno pričevanje, nato pričevanje drugih ljudi, ker mu je pač njegova vloga sama omogočila zbrati izpovedi vseh oseb, ki nastopajo v tej kroniki, prav nazadnje pa še pisne dokaze, ki so mu prišli v roke. Zastavlja si za nalogo, da bo iz tega gradiva zajemal, kadarkoli se mu bo zazdelo prav, in da ga bo uporabljal, kakorkoli že mu bo všeč. In še to nalogo si zastavlja ... Mogoče pa je že čas, da pustimo vnamar pojasnjevalno besedovanje in se lotimo pripovedi same. Poročilo o prvih dneh pa terja nekaj več nadrobnosti.

Ko je zjutraj 16. aprila doktor Bernard Rieux stopil iz svoje ordinacije, se je skoraj spotaknil ob mrtvo podgano, ki je ležala sredi stopnišča. Takrat je brez kake posebne misli žival odrinil ter odšel po stopnicah. Ko pa je prišel na ulico, mu je prišlo na misel, da tam ni mesto za podgano, zato se je vrnil, da bi opozoril nanjo hišnika. Ko je videl obraz starega gospoda Michela, je šele zaslutil, kako nenavadno je njegovo odkritje. Njemu se je zdela navzočnost mrtve podgane samo čudna, za hišnika pa je bila prava pravcata spotika. Sicer pa je bilo hišnikovo stališče brezpogojno: v hiši podgan ni. Doktor je lahko razlagal in razlagal, da ena leži v prvem nadstropju in da je po vsej verjetnosti mrtva, vendar pa prepričanja gospoda Michela ni mogel omajati. Podgan v hiši ni, tole so morali torej prinesiti od drugod. Skratka: gre za neslano šalo.

Še istega večera, ko je Bernard Rieux obstal v veži poslopja, kjer je stanoval, in tipal za ključi, da si bo

odprl vrata, je zagledal veliko podgano s premočenim kožuhom, ki se je iz mračnega ozadja veže opotekla proti njemu. Žival se je ustavila, zdelo se je, da skuša ujeti ravnotežje, nato se je spet zaletela proti doktorju, se spet ustavila, se zavrtela okoli same sebe, zacvilila ter se končno zvalila po tleh, iz napol odprtega gobca pa se ji je pocedila kri. Doktor se je za hip zastrmel vanjo, nato pa odšel v svoje stanovanje.

Mislil pa ni na podgano. Kri ga je spomnila lastne skrbi. Njegova žena, ki je bila že celo leto bolna, bi morala naslednjega dne odpotovati v neko gorsko zdravilišče. Ko je stopil v spalnico, jo je našel v postelji, kot ji je bil priporočil. Tako se je namreč pripravljala na utrudljivo potovanje. Smehljala se je.

»Kar dobro se počutim,« je rekla.

Doktor se je zagledal v obraz, ki je bil v svetlobi svetilke na nočni omarici obrnjen proti njemu. Za Rieuxa je bil ta obraz tridesetletne žene kljub znamenjem bolezní še zmeraj obraz mladosti. In to zavoljo nasmeha, ki je prekril vse drugo.

»Zaspi, če moreš,« ji je rekel, »strežnica bo prišla ob enajstih, odpeljal vaju bom na opoldanski vlak.«

In poljubil jo je na malce vlažno čelo. Njen smehljaj ga je spremljal prav do vrat.

Naslednjega dne, to se pravi 17. aprila, je hišnik ustavil doktorja, ki je prišel ob osmih zjutraj mimo, in se pritožil, da so mu neki nepridipravi položili na sredo veže tri mrtve podgane. Po vsej verjetnosti so jih ujeli s kakšno posebno mišjo pastjo, zakaj bile so čisto krvave. Hišnik je stal nekaj časa na pragu, držal

podgane za tace ter čakal, da bi se krivci izdali s kakšno zbadljivo besedo. Zgodilo pa se ni nič.

»Presneto, da jih bom ujel ...« je dejal gospod Michel.

Rieux, ki se mu je stvar zazdela čudna, je sklenil, da bo začel z bolniškimi obiski najprej v zunanjih četrtih, kjer so stanovali njegovi najrevnejši bolniki. Tam so pobirali smeti v kasnejših urah, zato je avto, s katerim se je vozil po ravnih in prašnih cestah te četrti, drsel tik ob zabojih z odpadki, ki so čakali na robu pločnika. V neki ulici, po kateri se je tako vozil, je doktor naštel kakšen ducat podgan, ki so ležale na vrhu zelenjavnih odpadkov in umazanih cunj.

Svojega prvega bolnika je našel v postelji v izbi z oknom na ulico, in ta izba je bila spalnica in jedilnica hkrati. Bil je to star Španec trdega in razoranega obraza. Na odeji pred seboj je imel dva lonca, do roba napolnjena z grahom. V trenutku, ko je doktor vstopil, se je bolnik, ki je v postelji napol ležal, napol sedel, zleknil čisto nazaj ter skušal ujeti hropečo sapo, ki mu jo je jemala zastarela naduha. Njegova žena je prinesla umivalno skledo.

»Ej, doktor,« je rekel, ko je zabadal vanj iglo, »zdaj pa ležejo na dan, ste videli!«

»Seveda,« je rekla žena, »sosed je pobral že tri.«

Stari si je mel roke.

»Na dan ležejo, vsi smetnjaki so jih polni. Glad jih goni.«

Rieux je kmalu zatem ugotovil, da po vsej četrti teče beseda le o podganah. In ko je z obiski pri bolnikih opravil, se je vrnil domov.

»Telegram vas čaka,« je rekel gospod Michel.

Doktor ga je vprašal, ali je videl še kakšno podgano.

»Ne,« je rekel hišnik, »bil sem na preži, razumete, in zato se te barabe niso drznile.«

Telegram je Rieuxu sporočal, da bo naslednjega dne prišla njegova mati. Prihajala je, da se bo na mesto odsotne bolnice ukvarjala s hišo in skrbela za sinovo gospodinjstvo. Ko je doktor stopil v stanovanje, je bila strežnica že tam. Rieux je dobil ženo že pokonci, bila je oblečena v kostim, blede obraz pa si je našminkala. Nasmehnil se je: »Lepo, lepo.«

Ko jo je čez nekaj časa na postaji spravil v spalnik, se je ozrla po oddelku.

»Predrago je za naju, ali ne?«

»Pa je treba,« je rekel Rieux.

»Kaj neki pomenijo te govorce o podganah?«

»Ne vem. Čudno je, a minilo bo.«

Nato ji je prav na hitro rekel, naj mu nikar nič ne zameri, da bi moral nanjo bolj paziti in da jo je hudo zanemarjal. Zmigovala je z glavo, kot bi mu hotela reči, naj bo tiho. On pa je pristavil:

»Vse bo bolje, ko se boš vrnila. Začela bova znova.«

»Bova,« je rekla in oči so se ji zasvetile, »začela bova znova.«

Trenutek pozneje mu je obrnila hrbet in se zagledala skozi šipe. Na peronu so se ljudje gnetli in privali. Sopihanje lokomotive je prihajalo prav do njiju. Poklical je ženo po imenu, in ko se je obrnila, je videl, da je bil njen obraz ves solzan.

»Nikar,« je čisto mehko rekel.

Izpod solz se je spet pokazal smehljaj, le da je bil malce krčevit. Globoko je zavzdihnila.

»Pojdi! Vse bo še dobro!«

Stisnil jo je k sebi, in ko je čez čas obstal na peronu, je videl na oni strani šipe samo še njen smehljaj.

»Prosim te, pazi nase,« ji je rekel.

A ona ga ni mogla slišati.

Na peronu blizu vhoda se je Rieux skoraj zaletel v preiskovalnega sodnika gospoda Othona, ki je peljal za roko svojega sinčka. Doktor ga je vprašal, če odhaja na pot. Dolgi in črni gospod Othon, ki je bil napol podoben tistemu, kar so njega dni imenovali svetovljan, napol pa pogrebniku, je odgovoril sicer ljubeznivo, vendarle pa odsekano:

»Čakamo gospo Othon, ki je odšla na vljudnostni obisk k moji družini.«

Lokomotiva je zapiskala.

»Podgane ...« je rekel sodnik.

Rieuxa je potegnilo za vlakom, pa se je vendarle obrnil proti izhodu.

»Ah, to vse skupaj ni nič!«

Vse, kar mu je od tega trenutka ostalo v spominu, je bil železniški delavec, ki je nesel pod pazduho mimo njega poln zaboj mrtvih podgan.

Istega dne popoldne je ob začetku svojih ordinacijskih ur Rieux sprejel mladega človeka, za katerega so mu rekli, da je novinar in da ga je že zjutraj iskal. Ime mu je bilo Raymond Rambert. Bil je nizke rasti, plečat, odločnost mu je sijala z obraza, oči je imel jasne in bistre. Rambert je bil oblečen v športno obleko in vse je kazalo, da mu življenje ne dela posebnih

preglavic. Takoj je prišel z besedo na dan. Za neki velik pariški dnevnik je zbiral podatke o življenjskih pogojih Arabcev in je hotel zvedeti, kakšne so njihove zdravstvene razmere. Rieux mu je dejal, da te razmere nikakor niso dobre. A preden bi mu povedal kaj več, je hotel zvedeti, ali bi časnikar lahko pisal resnico.

»Seveda,« je rekel oni.

»Hočem reči, ali si upate obsoditi to stanje v celoti?«

»V celoti ne, to že moram priznati, sicer pa domnevam, da taka obsodba ne bi bila čisto utemeljena.«

Rieux mu je mirno odgovoril, da taka sodba res ne bi bila utemeljena, da pa mu je to vprašanje zastavil zato, ker je hotel vedeti, ali si Rambert lahko privošči pričevanje brez slehernega pridržka.

»Poznam samo pričevanje brez pridržkov. Zato vašega ne bom podprl s svojimi podatki.«

»Tako je govoril Saint Just,« je odvrnil novinar in se nasmehnil.

Ne da bi povzdignil glas, je Rieux dejal, da ne ve, če je res tako, a da govori kakor človek, ki se je sveta, v katerem živi, naveličal, vendar pa mu bližnji niso postali do take mere zoprni, da ne bi odklanjal krivice. Rambert je potegnil glavo med ramena in gledal doktorja.

Rekel je: »Mislim, da vas razumem.« Nato je vstal. Doktor ga je spremil do vrat.

»Zahvaljujem se vam za razumevanje.«

Rambert je nestrpno skomizgnil z rameni: »Seveda, razumem vas, oprostite, da sem vas motil.«

Doktor mu je stisnil roko in mu omenil, da bi se dala napisati zanimiva reportaža o neznansko velikem številu mrtvih podgan, ki jih je mogoče zadnje čase videti v mestu.

»Oho, to bi bilo nekaj zame,« je vzkliknil Rambert.

Ko je doktor ob petih popoldne spet odhajal od doma k bolnikom, je na stopnišču srečal dokaj mladega moža čokate postave, močnega in razbrazdanega obraza, ki ga je delila na dvoje črta gostih obrvi. Nekajkrat ga je že srečal pri španskih plesalcih, ki so prebivali v zadnjem nadstropju iste hiše. Jean Tarrou je z vso zbranostjo vlekkel cigareto in opazoval zadnje krče podgane, ki je crkavala na stopnici ob njegovih nogah. Uprl je v doktorja mirni in malce težki pogled svojih sivih oči, ga pozdravil in pristavil, da je naval teh podgan nenavadno čudna stvar.

»Res je,« je dejal Rieux, »a vendar postaja zdaj že kar nadležna.«

»Samo v nekem smislu, samo v nekem smislu, doktor. Razburjamo se, ker nismo nikoli videli česa podobnega. Meni se zdi to zanimivo, zares zanimivo.«

Tarrou si je z roko pogladil lase, spet pogledal podgano, ki se zdaj ni več ganila, nato pa se nasmehnil Rieuxu:

»Sicer pa je to stvar, ki se tiče hišnika, kajne, doktor?«

In doktor je prav tedaj zagledal pred hišo hišnika, kako se je naslanjal na zid poleg vhoda, in na njegovem obrazu, ki je bil navadno zaripel, se je risal izraz utrujenosti.

»Vem, vem,« je rekel stari Michel Rieuxu, ki ga je opozoril na novo odkritje. »Zdaj jih dobiš kar po dve ali po tri skupaj. Isto se dogaja tudi po drugih hišah.«

Videti je bil potr in zaskrbljen. Ne da bi se zavedal, se je drgnil po vratu. Rieux ga je vprašal, kako se kaj počuti. Hišnik mu seveda ni mogel odvrniti, da slabo, kljub temu da z njim ni bilo vse v redu. Po njegovem je bil samo notranje prizadet. Te vražje podgane so mu šle na živce, in ko jih ne bo več, bo vse spet čisto v redu.

Naslednjega dne, to je 18. aprila, ko se je doktor vračal s svojo materjo s postaje, je videl, da je obraz gospoda Michela še bolj upadel: po celem stopnišču, to se pravi od kleti do podstrešja, je ležalo kakih deset podgan. Smetnjaki sosednjih hiš so jih bili polni. Doktorjeva mati se ni začudila, ko je slišala za novico.

»Tudi to se dogaja,« je rekla.

Bila je drobna ženica s srebrnimi lasmi, črnih in milih oči.

»Tako sem srečna, da sem spet s tabo, Bernard, podgane ne morejo nič zoper to.«

Prikimal je. Bilo je namreč res, da je vsaka težava postala lažja, če je bila ona zraven.

Kljub temu pa je Rieux telefoniral na občinski urad za zatiranje golazni. Poznal je direktorja. Vprašal ga je, ali je že slišal o podganah, ki v velikem številu prihajajo umirat na beli dan. Direktor Mercier je o podganah že slišal, in celo v njegovem uradu, ki ni bil daleč od pristanišča, so jih našli kakšnih petdeset. Kljub temu pa se je spraševal, ali gre za kaj resnega.

Rieux ni mogel reči, da gre, vendarle je sodil, da bi moral urad za zatiranje golazni poseči vmes.

»Seveda,« je rekel Mercier, »ampak le z odlokom. Če sodiš, da bi bilo potrebno, lahko poskusim ta odlok dobiti.«

»Kar daj, škodilo ne bo!« je pripomnil Rieux.

Njegova postrežnica mu je bila pravkar povedala, da so v veliki tovarni, kjer je delal njen mož, pobrali več sto mrtvih podgan.

In približno v tistem času so se naši someščani začeli vznemirjati. Zakaj od 18. aprila dalje so morali iz tovarn in skladišč zmetati na stotine podganjih trupel. Marsikdaj se je zgodilo, da so morali žival, ki se je predolgo borila s smrtjo, pobiti. Od zunanjih četrti do mestnega središča, povsod, koder je vodila pot doktorja Rieuxa, povsod, kjer so se zbirali meščani, je na kupe podgan čakalo v smetnjakih ali pa v dolgih vrstah po odtočnih jarkih. Tega dne je tudi večerno časopisje pograbilo za zadevo in vprašalo, ali namerava občinska uprava sploh kaj storiti in kakšni so tisti posebni ukrepi, ki jih je predvidela, da bi svoje občane obvarovala pred to ogabno invazijo. Občinska uprava še sploh ni ničesar ukrenila in ničesar predvidela, za začetek se je zbrala na posvetovanje, da bi preudarila položaj. Uradu za zatiranje golazni je bil izdan odlok, naj slednje jutro ob zori pobere mrtve podgane. In ko bi bila bera končana, naj bi dva službena vozova zvozila živali v sežigališče odpadkov.

V naslednjih dneh pa se je položaj poslabšal. Število pobranih glodavcev je naraščalo in žetev je bila

vsako jutro obilnejša. Od četrtega dneva dalje pa so podgane prihajale kar trumoma poginjat na ceste. Iz vseh kotov, iz podzemlja, iz kleti, iz kanalov so se v dolgih vrstah opotekale na dan, tam pa so omagovale, se vrtele okoli samih sebe in poginjale v bližini ljudi. Po hodnikih in ozkih ulicah je bilo mogoče ponoči razločno slišati njihovo predsmrtno cviljenje. Zjutraj si jih v predmestjih lahko našel po vseh odtočnih jarkih, vsaki je cvetela na koničastem gobčku kaplja krvi, nekatere so bile napihnjene in so že razpadale, druge pa so bile toge, brki so jim štrleli v zrak. V mestu samem so ležale v kupčkih na stopniščih ali na dvoriščih, posamič so prihajale poginjat tudi v veže uradov, na šolska dvorišča in včasih celo na kavarniške terase. Osupli meščani so jih odkrivali na najbolj živahnih krajih mesta. Niti Armadni trg, bulvarji in sprehajališče ob obali niso bili več čisti. Mesto so ob svitu očistili, čez dan pa se je vsako uro nabralo več mrtvih živali. Marsikateremu ponočnjaku se je primerilo, da je na pločniku začutil pod nogo prožno gmoto še svežega trupelca. Človek bi dejal, da je zemlja, na kateri stoje naše hiše, sama izločala svoje zle sokove in da je tvore in ognojke, ki so jo dotlej mučili v notranjosti, pustila zoreti na površju. Zamislite si samo osuplost našega mesteca, ki je bilo dotlej tako mirno, zdaj pa je prišlo v nekaj dneh popolnoma iz tira, kakor bi prišel iz tira zdrav človek, ki se mu je nenadoma vzburila gosta kri.

Prišlo je do tega, da je agencija Infdok (informacije, dokumentacije, poizvedbe in podatki o čemerkoli) v svoji radijski oddaji brezplačnih poročil oznanila, da

so 25. aprila v enem samem dnevu pobrali in sežgali 6231 podgan. Ta številka, ki je dala jasen smisel tistemu, kar je mesto vsak dan videlo, je vse še bolj zbegala, zakaj do tiste ure so se pritoževali samo zoper malce priskutno nadlogo, zdaj pa jim je prišlo do zavesti, da je ta pojav, ki mu še ni bilo mogoče določiti obsega niti dognati izvora, sam po sebi grozljiv. Samo stari, nadušljivi Španec si je s starčevskim zadovoljstvom kar naprej mel roke in si ponavljal: »Na dan lezejo, na dan lezejo.«

Ko je 28. aprila agencija Infdok naznanila, da so nabrali približno osem tisoč podgan, je razburjenje priklopelo do vrha. Ljudje so zahtevali korenitih ukrepov in so obtoževali oblast, nekateri, ki so imeli hiše ob morju, pa so začeli premišljati, kako bi se od tam umaknili. A naslednjega dne je agencija objavila, da podgan nenadoma ni več in da jih je služba za zatiranje golazni nabrala samo še nekaj. Mesto si je oddahnilo.

Vendar je doktor Rieux prav tisti dan v trenutku, ko je opoldne ustavil pred hišo svoj avto, zagledal na koncu ulice hišnika, ki se je mukoma bližal s sklonjeno glavo, z odmaknjenimi rokami in razkoračenimi nogami, ves tak kot možic na vrvici. Starec se je opiral ob roko duhovnika, ki ga je doktor poznal. To je bil oče Paneloux, učen in bojevit jezuit, ki ga je doktor kdaj pa kdaj srečal in ki je užival v mestu veliko spoštovanje, in sicer celo med ljudmi, ki jim je bila vera deveta skrb. Doktor ju je počakal. Stari Michel je težko dihal, oči pa so se mu svetile. Ni se dobro počutil, zato je hotel malo na zrak. A hude

bolečine v vratu, pod pazduhami in v dimljah so ga prisilile, da se je vrnil in pri tem zaprosil za pomoč patra Panelouxa.

»Oteklina imam, najbrž sem se pretegnil.«

Doktor je stegnil roke skozi okno avtomobila in s prstom tipal vrat, ki mu ga je Michel molil. Tam se je res napravila nekakšna grča.

»Lezite in izmerite si temperaturo, popoldne vas pridem pogledat.«

Ko je hišnik odšel, je Rieux patra Panelouxa vprašal, kakšno mnenje ima on o teh podganah.

»Najbrž gre za kakšno epidemijo,« je odgovoril pater in njegove oči so se za okroglimi očali nasmehnile.

Po kosilu, ko je Rieux vnovič prebral telegram zdravilišča, ki mu je sporočal, da je njegova žena prišla na cilj, se je oglasil telefon. Klical ga je eden njegovih nekdanjih klientov, ki je bil v službi na mestni občini. Dolgo je trpel zavoljo zoženja aorte, in ker je bil reven, ga je Rieux zdravil brezplačno.

»Seveda, mene se spominjate, a ne gre zame, pridite hitro, mojemu sosedu se je nekaj zgodilo.«

Glásu je zmanjkovalo sape. Rieux je sicer pomislil na hišnika, pa se je odločil, da bo stopil k njemu kasneje. Čez nekaj trenutkov je že šel skozi vrata nizke hiše v Faidherbovi ulici v eni od zunanjih mestnih četrti. Sredi hladnega in smrdljivega stopnišča je srečal nameščenca mestne občine Josepha Granda, ki mu je prihajal naproti. To je bil človek kakih petdesetih let, nosil je rumene brke, bil je upognjene postave, ozkih ramen in suhljatih udov.

»Zdaj mu gre na bolje,« je dejal, ko je prišel do Rieuxa, »a mislil sem, da bo po njem.«

Useknil se je. V drugem in zadnjem nadstropju je Rieux na levih vratih prebral napis, napisan z rdečo kredo: »Vstopite, obesil sem se!«

Vstopila sta. Nad prevrnjenim stolom je visela od svetilke vrv, miza pa je bila potisnjena v kot. Vrv je visela v prazno.

»Še o pravem času sem ga snel,« je rekel Grand, ki je govoril tako, kot da bi sproti iskal besede, čeprav se je izražal v skrajno preprostem jeziku. »Ravno sem hotel ven, pa sem zaslišal ropot. Ko pa sem zagledal napis, kako bi vam to razložil, sem pomislil, da gre za potegavščino, a tedaj je zastokal tako čudno, lahko bi rekli celo grozljivo.«

Popraskal se je po glavi.

»Po mojem mnenju mora biti ta stvar precej boleča. Seveda sem šel noter.«

Odrinila sta vrata ter se znašla na pragu svetle, a revno opremljene izbe. Majhen debelušen možakar je ležal na medeninasti postelji. Zelo težko je dihal in ju gledal s krvavimi očmi. Doktor je obstal. V presledkih med vzdihljaji se mu je zdelo, da sliši podganje cviljenje. Ampak nič se ni zganilo po kotih. Rieux je stopil k postelji. Možakar ni padel s prevelike višine in ne preveč nanagloma, zato so vretenca vzdržala. Seveda, malce se je vseeno dušil. Napraviti bi bilo treba rentgensko sliko. Doktor mu je dal injekcijo kafrnega olja in dejal, da bo čez nekaj dni vse v redu.

»Hvala, gospod doktor,« je rekel možak z zamolklim glasom.

Rieux je vprašal Granda, ali je obvestil policijski komisariat, in uradniku je postalo nerodno.

»Ne,« je rekel, »ne, nisem. Mislil sem, da je bolj nujno ...«

»Seveda,« mu je Rieux segel v besedo, »jih bom pa jaz obvestil.«

V tem hipu pa se je bolnik vznemiril, se dvignil v postelji, češ da je z njim čisto vse v redu in da se ne splača.

»Pomirite se,« je rekel Rieux, »saj to ni prav nič takega, verjemite mi, ampak zadevo bom moral le prijaviti.«

»Oh,« je vzdihnil bolnik.

In se je vrgel vznak ter začel tiho ihteti. Grand, ki si je že nekaj časa vlekel brke, je stopil k njemu.

»Dajte no, dajte, gospod Cottard! Poskušajte razumeti! Saj vendar veste, da je gospod doktor odgovoren. Če bi vas na primer prijelo, da bi še enkrat poskusili ...«

A Cottard je sredi solza izjavil, da ne bo nikoli več storil tega, da se mu je za hip zbledlo in da si želi edino to, naj mu dajo vsi skupaj mir. Rieux je medtem pisal recept.

»Je že prav,« je rekel. »Pa pustimo! Čez dva ali tri dni pridem spet pogledat. A nikaner ne počenjajte neumnosti!«

Na stopnišču je Grandu rekel, da je dolžan primer prijaviti, a da bo prosil komisarja, naj začne preiskovati šele čez dva dni.

»To noč je treba paziti nanj. Ima kaj sorodnikov?«

»Nobenega ne poznam. Sam bom popazil nanj.«

Zmajal je z glavo.

»Vidite, tudi njega pravzaprav ne poznam, a moramo iti drug drugemu na roko.«

Na hodnikih je Rieux nehote gledal po kotih in vprašal Granda, če so podgane v njegovi četrti popolnoma izginile. Uradnik ni vedel o tem ničesar. Slišal je sicer govoriti o tej stvari, a za marnje svojih sosedov se ni dosti menil.

»Druge skrbi mi hodijo po glavi,« je rekel.

Rieux mu je že stiskal roko. Mudilo se mu je k hišniku, da bi potem lahko pisal ženi.

Prodajalci večernih listov so kričali, da je invazija podgan ustavljena. Rieux pa je svojega bolnika našel visečega do pasu iz postelje, z eno roko se je držal za trebuh, z drugo pa si je objemal vrat in s silnim naporom bruhal v vedro rožnat žolč. Po dolgem davljenju je hišnik čisto brez sape spet legel na hrbet. Toplomer je kazal 39,5, bezgavke na vratu in udje so mu zatekli, dve črnkasti lisi sta se širili na boku. Zdaj je tožil, da ga boli tudi v notranjosti.

»Peče,« je stokal, »ta svinjarija me peče.«

S sajastimi usti je momljal besede in k doktorju je obračal izbuljene oči, ki so se kar solzile od glavobola. Žena je s tesnobno preplašenostjo zrla v Rieuxa, ki je molčal.

»Gospod doktor, kaj mu je?«

»To ali ono, a za zdaj še nič jasnega. Do večera naj se posti in vzame naj kakšno odvajalno sredstvo. In veliko naj pije.«

To mu je prišlo prav, ker ga je neznansko žejalo.

Ko se je Rieux vrnil domov, je telefoniral svojemu stanovskemu tovarišu Richardu, ki je bil eden najbolj imenitnih zdravnikov v mestu.

»Ne, nič posebnega nisem zapazil,« je rekel Richard.

»Niste zapazili vročine z lokalnimi vnetji?«

»Pač. Sem. Dva primera z močno vnetimi bezgavkami.«

»Abnormalno vnetimi?«

»Eh,« je odvrnil Richard, »normalno ...«

Vsekakor pa se je zvečer hišniku že bledlo in pri štidesetih stopinjah vročine se je pritoževal čez podgane. Rieux je poskusil zbrati infekcijo v izzvan absces. Ko je hišnika od terpentina zaskalelo, je zatulil: »Ah, te svinje!«

Bezgavke so še bolj zatekle, ob dotiku so bile trde kot grče. Hišnikova žena je bila vsa iz sebe. »Čujte pri njem,« je rekel zdravnik, »in pokličite me, če bo treba.«

Naslednjega dne, to se pravi 30. aprila, je pod sinjim vlažnim nebom zapihljal vetrič, ki je bil že pomladno mlačen. S sabo je nosil vonj po cvetju, in ta vonj je prihajal iz najbolj oddaljenih predmestij. Jutranji šum cestá se je zdel živahnejši in bolj vesel kakor ponavadi. Za naše malo mesto, ki se je zne bilo tesnobnih slutenj, ki so ga bile morile ves teden, je bil ta dan dan pomladnega prebujenja. Celo Rieux, ki ga je ženino pismo pomirilo, je bil prav dobre volje, ko je prišel pogledat hišnika. In res je zjutraj vročina padla na 38 stopinj. Čisto iznemogel se je bolnik smehljal v svoji postelji.

»Kajne, da gre na bolje, gospod doktor?« je vprašala žena.

»Še malo počakajmo!«

Opoldne pa je vročina iznenada poskočila na 40 stopinj, bolniku se je brez prestanka bledlo, spet je začel bruhati. Bezgavke na vratu so ga ob dotiku zabojele in videti je bilo, kakor da skuša držati glavo kolikor je mogoče stran od telesa. Žena je sedela ob vznožju z rokami na odeji in je narahlo držala bolnika za noge. Oči je uprla v Rieuxa.

»Poslušajte,« je rekel Rieux, »treba ga bo osamiti in poskusiti z izrednim zdravljenjem. Telefoniral bom v bolnišnico, nato pa ga bomo prepeljali z rešilnim vozom.«

Dve uri pozneje sta se v rešilnem vozu doktor in žena sklanjala nad bolnikom. Iz njegovih z gobasto skorjo obloženih ust so uhajali drobci besed: »Podgane ...« je momljaj. V obraz je bil zelenkast, ustnice so bile voščeno blede, veke svinčeno sive, dihal je kratko in sunkovito; zatekle bezgavke so ga silile, da je iztezal ude od sebe, kakor da bi preživil muke razčtetverjanja, telo pa se je stiskalo v dno ozkega ležišča, kakor da ga hoče zapreti nad seboj ali kakor da ga brez odloga kliče nekaj neznanega iz globine zemlje. Hišnik se je dušil pod nevidnim pritiskom. Žena je jokala.

»Kaj ni nobenega upanja več, gospod doktor?«

»Mrtev je,« je rekel Rieux.

Trditi smemo, da se je s hišnikovo smrtjo končalo prvo, vznemirljivih znamenj polno, razdobje in se

začelo drugo, razmeroma hujše, ko se je presenečenje prvih dni polagoma spreminjalo v preplah. Zdaj šele so se začeli naši meščani zavedati, da jim nikdar ni padlo v glavo, kako lahko bi bilo naše mestece prav posebej izbrano za umiranje podgan pod milim nebom in za nenavadne bolezni, ki pobirajo hišnike. S tega stališča so bili seveda v zmoti in njihovo mišljenje je bilo treba popraviti. Če bi se vse ustavilo pri tem, bi se stare navade nedvomno obdržale. Na pot, ki je prvi nanjo stopil gospod Michel, so morali stopiti še drugi naši meščani, in sicer taki, ki niso bili hišniki in tudi ne reveži. Od tega trenutka naprej pa sta se pokazala tudi strah in z njim premišljevanje.

Preden pa bi pripovedovalec začel nadrobno opisovati nove dogodke, se mu zdi koristno o razdobju, ki se je pravkar končalo, podati mnenje neke druge priče. Jean Tarrou, ki smo ga že srečali v začetku te pripovedi, se je v Oranu nastanil nekaj tednov prej in je odtlej prebival v velikem hotelu sredi mesta. Videti je bilo, da je dovolj petičen in da lahko živi od dohodkov svojega premoženja. Čeprav se je mesto polagoma navajalo nanj, ni mogel nihče povedati, od kod je prišel in zakaj je tu. Videti ga je bilo na vseh javnih krajih. Od začetka pomladi je šel precejkrat na morsko peščino in tam je pogosto in z očitnim užitkom plaval. Bil je dobrodušen, nasmejan, in kot je kazalo, je bil prijatelj vseh normalnih užitkov, nikakor pa ne njihov suženj. Pravzaprav je bila njegova edina navada, ki je bila ljudem znana, vneto druženje s španskimi plesalci in glasbeniki, ki jih je v našem mestu precej.

Vsekakor pomenijo tudi njegovi zapiski nekakšno kroniko o tem hudem razdobju. Gre pa za kroniko čisto posebne vrste, in sicer za tako kroniko, ki namenoma popisuje samo malo pomembne stvari. Na pogled bi si človek lahko mislil, da Tarrou nalašč opazuje stvari in ljudi skozi narobe obrnjeno kukalo. V splošni zmedenosti se je pravzaprav trudil postati zgodovinar vsega tistega, kar zgodovine nima. Brez dvoma lahko tako odločitev obžalujemo in upravičeno sumimo, da gre v tem primeru za sušo srca. Kljub temu pa drži, da ti zapiski lahko nudijo za kroniko tega obdobja množico manj važnih nadrobnosti, ki pa imajo seveda svoj pomen in ki nam prav zavoljo svoje nenavadnosti branijo, da bi prenažno sodili tega zanimivega človeka.

Prvi zapiski Jeana Tarrouja segajo v dobo, ko se je nastanil v Oranu. Že koj spočetka izpričujejo čudno zadovoljstvo, da se je pisec znašel v mestu, ki je že samo po sebi tako grdo. V njih najdemo nadroben opis dveh bronastih levov, ki krasita županstvo, in dobrohotno pripombo o dejstvu, da v mestu ni drevoja, da so hiše brez sleherne lepote in da je načrt mesta docela nesmiseln. Tarrou meša vanje tudi pogovore, ki jih je ujel v tramvajih in po cestah, in sicer brez komentarja, razen v enem samem primeru, in to pri pogovoru o nekem človeku, ki se piše Camps. Tarrou je bil priča pogovoru med dvema tramvajskima sprevodnikoma:

- »Saj si poznal Campsa?« je vprašal prvi.
- »Camps? Tistega dolgina s črnimi brki?«
- »Tistega. Bil je kretničar.«

»Seveda, seveda.«

»No, vidiš, umrl je.«

»A? Kdaj pa?«

»Po tistem s podganami.«

»Hudiča! Kaj pa mu je bilo?«

»Ne vem. Vročino je imel. Pa tudi krepak ni bil kaj prida. Tvorijo se mu naredili pod pazduhami. In ni vzdržal.«

»Videti pa je bil natanko tak, kot smo vsi.«

»Ne, ne, ne. Bil je šibkih prsi in še pri godbi na pihala je bil. Če človek kar naprej in naprej piha v trobento, ga izčrpa.«

»Seveda,« je končal drugi, »če si bolan, je bolje, da ne pihaš v trobento.«

Na osnovi teh pičlih podatkov se je Tarrou spraševal, zakaj neki je Camps stopil h godbi na pihala zoper svoje očitne koristi in kakšni globlji razlogi so ga vodili, da je nedeljskim sprevedom na ljubo tvegalo svoje življenje.

Videti je bilo tudi, da je na Tarrouja napravil zelo ugoden vtis prizor, ki se je pogosto ponavljal na balkonu nasproti njegovega okna. Soba, v kateri je živel, je namreč gledala na majhno prečno ulico, kjer so v senci zidovja dremale mačke. Sleherni dan po kosilu, ob uri, ko je vse mesto dremalo v vročini, je stopil na balkon na oni strani ceste droben starček. Lase je imel bele, skrbno počesane, v svoji vojaško krojeni obleki se je držal pokonci in strogo, klical je mačke z »muci-muci«, njegov glas pa je bil hkrati prijazen in visokosten. Mačke so dvignile proti njemu svoje od spanja čisto blede oči, a zganile se niso. Oni pa je

trgal nad cesto papir na majhne koščke in živali, ki jih je pritegnil dež belih metuljčkov, so prihajale na sredo ceste in z obotavljajočimi se tačkami lovile zadnje koščke papirja. Tedaj pa je začel drobni starček z nenavadno silovitostjo in natančnostjo pljuvati na mačke. Če je kateri od pljunkov zadel, se je zasmel.

Končno je bilo očitno, da je Tarrouja popolnoma očaral trgovski značaj mesta, ki mu je, kot vse kaže, nuja kupčije narekovala zunanjo podobo, živahnost in celo zabave. To edinstvenost (ta izraz uporabljajo zapiski) je Tarrou zelo odobral in ena izmed njegovih pohvalnih pripomb se je celo končavala z vzklikom: »Vendarle!« To so v popotnikovih zapiskih edina mesta, ki že v tem času izražajo nekaj bolj osebne. Težko pa je oceniti njih pomen in resnost. Ko je na primer opisal, kako se je hotelski blagajnik zaradi tega, ker je odkril mrtvo podgano, zmotil v računu, je Tarrou z manj lično pisavo kot ponavadi pristavil: »Vprašanje: kaj storiti, da ne bi zapravljaj časa? Odgovor: občutiti ga v vsej njegovi raztegnjenosti. Sredstvo: prebiti po cele dneve v zobozdravniški čakalnici na neudobnem stolu; preživeti nedeljske popoldneve na svojem balkonu; poslušati predavanja v jeziku, ki ga ne razumeš; izbirati najdaljše in najmanj pripravne železniške zveze in seveda potovati stoje; čakati v vrsti na vstopnico, a vstopnice ne vzeti, itd., itd. ...« Takoj za temi odkloni v besedi in misli se v zapiskih začne nadroben opis mestnih tramvajev, njihove ladjaste oblike, njihove neizrazite barve, njihove stalne umazanosti, in svoja zaznavanja končajo

zapiski s »to je naravnost znamenito«, kar seveda ne pojasni ničesar.

Za vsak primer pa navedimo še Tarroujeve navedbe o podgani zgodbi:

»Danes je drobni starček z nasprotnega balkona čisto iz sebe. Mačk ni več. In res so izginile, ker so jih razburile mrtve podgane, ki jih je po cestah na kupe. Po mojem mnenju mačke nikakor ne morejo žreti mrtvih podgan. Spominjam se, da so se mojim gabile. Kljub temu pa se najbrž podijo po kletih, drobni starček pa je iz tira. Nič več ni tako lepo počesan in nič več tako krepak. Kar čutiš, kako je vznemirjen. Malo je postal, nato pa se je vrnil v hišo. Ampak vseeno je enkrat pljunil – in sicer v prazno.

V mestu so danes ustavili tramvajski voz, ker so v njem odkrili mrtvo podgano, ki se je vanj zalezla kaj se ve kako. Dve ali tri ženske so izstopile. Podgano so vrgli ven. Voz pa je odpeljal naprej.

V hotelu mi je nočni čuvaj, ki je videti vreden zupanja, rekel, da čisto gotovo te podgane prinašajo nesrečo. ‚Kadar podgane zapuščajo ladjo ...‘ Odvrnil sem mu, da to velja za ladje, da pa za mesta česa podobnega nikdar niso dokazali. Vendar pa je ostal pri svojem prepričanju. Vprašal sem ga, kakšno nesrečo lahko po njegovem pričakujemo. Ni vedel, zakaj za nesrečo nikoli ne veš vnaprej, kakšna bo. Čisto nič se ne bi čudil, če bi se vsa ta zadeva končala s potresom. Priznal sem, da je to mogoče, on pa me je vprašal, ali me kaj skrbi.

Odgovoril sem mu, da je edina stvar, za katero se zanimam: iskanje notranjega miru.

Popolnoma me je razumel.

V hotelski restavraciji srečujem prav zanimivo družino. Oče je dolg in suh, oblečen v črno, nosi pa trd ovratnik. Po sredi lobanje je plešast, na levo in desno stran mu štrlita šopa sivih las. Majhne, okrogle, trde oči, tanek nos in vodoravna usta so taka, da je čisto podoben lepo vzgojenemu čuku. Zmeraj se prikaže prvi pri vratih v restavracijo, tam se umakne, spusti naprej ženo, ki je drobna kot črna miška, stopi za njo, za petami pa mu sledita deček in deklica, našemljena pa sta kot cirkuška psa. Ko pride do mize, počaka, da žena sede, sede nato še sam, končno pa smeta še oba psička zlesti na stole. Svojo ženo in svoja otroka vika, stresa prednjo vljudne hudobnosti, pred dediča pa večne resnice.

„Nicole, vedete se neprekosljivo zoprno!“

In dekletcu so že stopile solze v oči, to pa je tisto, kar je hotel doseči.

Davi je bil dečko čisto iz sebe zaradi podganje zgodbe. Pri mizi je hotel nekaj reči.

„Filip, pri mizi se o podganah ne govori. Enkrat za vselej vam prepovedujem izgovoriti to besedo.“

„Vajin oče ima prav,“ je rekla črna miš.

Oba psička sta vtaknila svoja nosova v krožnik in čuk se je v zahvalo, ki je bila seveda neiskrena, ženi priklonil.

Ta zgled je sicer posnemanja vreden, kljub temu pa v mestu vsevprek govore o podganah. Celo časopisje govori o njih. Lokalna kronika, ki je navadno zelo pestra, je zdaj od prve do zadnje vrstice posvečena kampanji zoper občinsko upravo: „Ali so predstavniki